

G'AZNACHILIK TIZIMIDA YAGONA AXBOROT TIZIMINI TASHKIL QILISH

Suyarov Akram Musayevich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
axborot texnologiyalari kafedrası PhD, dotsent

akramsuyarov@mail.ru

Latipova Shahina Timurovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
„Buxgalteriya va menejment” fakulteti talabasi

shaxinalatipova17@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi G‘aznachilik tizimida yagona axborot tizimini tashkil etishning nazariy-huquqiy asoslari, amaliy holati, texnik-iqtisodiy jihatlari hamda xalqaro tajribasi o‘rganiladi. Tadqiqot “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi, shuningdek, 2020-2025 yillarda qabul qilingan prezident farmonlari va qarorlari doirasida olib borilgan bo‘lib, G‘aznachilik jarayonlarini raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorlikka ta’siri real misollar bilan tahlil qilinadi.

Maqolada “xazna” mobil ilovasi (9 milliondan ortiq foydalanuvchi), “Masofaviy audit” avtomatlashtirilgan tizimi (34 ta vazirlik va idorani qamrab olgan), OASIS milliy platformasi va elektron hisob-faktura tizimining joriy etilishi natijasida byudjet operatsiyalarining tezligi 30 % ga oshgani, qog‘oz hujjatlardan 87 % ga qisqargani va yillik 120 mlrd so‘m tejalganligi kabi amaliy natijalar keltiriladi. SWOT tahlili orqali kuchli tomonlar (shaffoflik, real vaqt monitoringi), zaif tomonlar (viloyatlardagi internet infratuzilmasi, kadrlar malakasi), imkoniyatlar (blokcheyn integratsiyasi) va tahdidlar (kiberxavfsizlik) aniqlangan.

Tadqiqot natijasida 2026-2030 yillarga mo'ljallangan blokcheyn sinovlari, "G'aznachilik akademiyasi" tashkil etish va mobil dashboardlar joriy etish kabi aniq takliflar ishlab chiqilgan. Ushbu choralar amalda qo'llanilganda O'zbekiston G'aznachilik tizimi Markaziy Osiyo mintaqasida yetakchi o'ringa chiqishi mumkinligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: G'aznachilik tizimi, yagona axborot tizimi, raqamli transformatsiya, OASIS, iqtisodiy samaradorlik, byudjet boshqaruvi, blokcheyn, kiberxavfsizlik.

Kirish

O'zbekiston Respublikasining iqtisodiy rivojlanishida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) ning roli tobora ortib bormoqda. Xususan, G'aznachilik tizimida yagona axborot tizimini tashkil etish davlat byudjetini boshqarishni optimallashtirish, moliyaviy jarayonlarni shaffoflashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishning muhim vositasi sifatida namoyon bo'lmoqda. "Raqamli O'zbekiston-2030" strategiyasi doirasida G'aznachilik sohasida markazlashtirilgan axborot tizimlarini joriy etish iqtisodiy o'sishga qaratilgan islohotlarning ajralmas qismiga aylandi [1]. Ushbu strategiya 2020-yilda qabul qilingan bo'lib, 2030-yilga qadar O'zbekistonni raqamli iqtisodiyot bo'yicha jahon reytingida 30-o'ringa ko'tarishni ko'zda tutadi, shu jumladan, G'aznachilik jarayonlarini to'liq raqamlashtirish orqali byudjet mablag'larini real vaqtda monitoring qilish va resurslarni samarali taqsimlashni ta'minlash [2].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, 2025-yilga kelib G'aznachilik tizimining raqamlashtirilishi byudjet ijrosini tezlashtirish va moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni 15–20 % ga oshirishi kutilmoqda [3]. Masalan, Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning E-hukumat rivojlanish indeksi (EGDI) 2022-yilda 0,7265 ball bilan 69-o'rinni egallagan bo'lsa, 2024-yilda 0,7999 ballga yetib, 63-o'ringa ko'tarilgan, bu esa 2025-yilgi maqsaddan (0,75 ball) oshib ketganligini ko'rsatadi [4]. Bunday yutuqlar G'aznachilik tizimida yagona axborot platformasini joriy etish orqali erishilmoqda, chunki u nafaqat ichki moliyaviy jarayonlarni yaxshilaydi, balki xalqaro moliyaviy institutlari (Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki) bilan integratsiyani kuchaytirib, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga hissa qo'shadi.

Ushbu maqolaning maqsadi – G‘aznachilik tizimida yagona axborot tizimini tashkil etishning nazariy-huquqiy va amaliy-iqtisodiy jihatlarini o‘rganish hamda O‘zbekiston sharoitida takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat. Bunga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, nazariy va huquqiy asoslarni tahlil qilish; ikkinchidan, O‘zbekistondagi rivojlanish holatini baholash; uchinchidan, texnik va iqtisodiy jihatlarni ko‘rib chiqish; to‘rtinchidan, xalqaro tajribani solishtirish va amaliy takliflar berish. Tadqiqot metodologiyasi solishtirma tahlil, SWOT usuli va rasmiy statistik ma’lumotlarga asoslangan bo‘lib, Jahon banki hisobotlari va O‘zbekiston Moliya vazirligi ma’lumotlaridan foydalanilgan.

Nazariy va huquqiy asoslar

G‘aznachilik tizimi davlat moliyaviy boshqaruvining asosiy instituti bo‘lib, byudjet mablag‘larini to‘plash, taqsimlash va nazorat qilishni ta’minlaydi. Ushbu tizimning yagona axborot platformasiga o‘tishi iqtisodiy tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va qaror qabul qilish tezligini oshirish imkonini beradi [5]. Nazariy jihatdan, G‘aznachilik iqtisodiyotning moliyaviy infratuzilmasi sifatida qaraladi, bu yerda AKT integratsiyasi Keynes nazariyasidagi moliyaviy siyosatni optimallashtirish vositasi sifatida ishlatiladi, ammo O‘zbekiston kontekstida u postsovet davlatlarining moliyaviy islohotlariga moslashtirilgan [6]. Yagona axborot tizimi nazariyasi esa “raqamli iqtisodiyot” kontseptsiyasiga asoslanib, big data va AI orqali byudjet bashoratlarini yaxshilaydi. Masalan, Jahon bankining treasury management modellari markazlashtirilgan tizimlar orqali moliyaviy shaffoflikni ta’minlashni tavsiya qiladi, bu O‘zbekistonning OASIS platformasida qo‘llanilmoqda [7].

Huquqiy baza sifatida quyidagi asosiy hujjatlar xizmat qiladi:

PF-6079-son Farmon (05.10.2020) – “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi, G‘aznachilikni raqamlashtirishni 2030-yilga qadar 100% ga yetkazishni belgilaydi [8];

PF-105-son Farmon (26.06.2025) – Iqtisodiyot va moliya vazirligi tarkibida raqamli transformatsiya bo‘yicha o‘rinbosar lavozimini joriy etish, bu G‘aznachilik jarayonlarini muvofiqlashtirishni kuchaytiradi [9];

PQ-459-son Qaror (28.12.2022) – 2023-2025 yillarda G‘aznachilik tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari, shu jumladan, 70% byudjet xizmatlarini raqamlashtirish [10].

Huquqiy bazaning tahlili shuni ko‘rsatadiki, kuchli tomonlari strategik rejalashtirishda (masalan, 2025-yilda 760 ta davlat xizmatining raqamlashtirilishi), zaif tomonlari esa ma’lumotlar himoyasi qonunlarining yetarli emasligida (kiberxavfsizlik masalalari) namoyon bo‘ladi [11]. “Raqamli O‘zbekiston-2030” doirasida 2025-yilda qabul qilingan ochiq ma’lumotlar kontseptsiyasi (Vazirlar Mahkamasi 808-son qarori) G‘aznachilik ma’lumotlarini jamoatchilikka ochiq qilishni nazarda tutadi, bu shaffoflikni oshiradi [12].

O‘zbekistonda G‘aznachilik tizimining rivojlanishi va mavjud holati

O‘zbekistonda G‘aznachilik tizimining zamonaviy shakllanishi 2007-yildagi 53-sonli Prezident qarori bilan boshlangan bo‘lib, o‘sha paytda birinchi avtomatlashtirilgan hisob-kitob tizimlari joriy etilgan edi [13]. 2013–2020 yillarda Milliy axborot-kommunikatsiya tizimini rivojlantirish dasturi doirasida G‘aznachilik infratuzilmasi kengaytirilgan, natijada 2020-yildan “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi asosida yagona platformaga o‘tish boshlangan [14]. Hozirgi kunda tizim quyidagi asosiy elementlarga ega:

“Xazna” mobil ilovasi – 2025-yilga kelib 9 milliondan ortiq foydalanuvchi, bu orqali byudjet to‘lovlari masofadan amalga oshirilmoqda va tranzaksiya vaqti 50% ga qisqargan [15];

“Masofaviy audit” avtomatlashtirilgan tizimi – 34 ta vazirlik va idorani real vaqtda nazorat qiladi, 2025-yilda 100 milliondan ortiq ariza qayta ishlagan [16];

OASIS milliy platformasiga integratsiya jarayoni (2026-yilgacha 50+ davlat organi bazalari birlashtiriladi), bu “My.gov.uz” portali orqali 675 ta xizmatni qamrab olgan va foydalanuvchilar soni 2,5 milliondan oshgan [17].

SWOT tahlil natijalari:

Kuchli tomonlar (Strengths): Shaffoflik oshishi (elektron xizmatlar ulushi 70% ga yetgan), real vaqt monitoringi va internet foydalanuvchilari ulushi 64% (35 million aholining 22 millionidan ortig'i) [18];

Zaif tomonlar (Weaknesses): Ma'lumotlar migratsiyasi qiyinchiliklari (viloyatlarda internet infratuzilmasi yetarli emas, faqat 93,9% mobil qamrov), kiberxavfsizlik xavflari va kadrlar malakasining pastligi (IT talabalar orasida ayollar ulushi 11%) [19];

Imkoniyatlar (Opportunities): Blokcheyn va AI integratsiyasi, Jahon banki loyihalari (raqamli inkluziya loyihasi, 2025–2030 yillarda NSDI rivoji uchun 35 million dollar kredit) [20];

Tahdidlar (Threads): Kiberhujumlar xavfi (raqamli gender bo'shlig'i va issiq to'liqlar ta'sirida infratuzilma zaifligi) va ma'lumotlar himoyasi qonunlarining yetarli emasligi [21].

O'zbekistonning raqamli transformatsiyasi Markaziy Osiyo mintaqasida yetakchilik qilmoqda, masalan, 2025-yilda E-hukumat indeksida 63-o'rinni egallagan va 2030-yilga qadar IT-xizmatlar eksportini 5 milliard dollarga yetkazish rejalashtirilgan [22].

Xulosalar

G'aznachilik tizimida yagona axborot tizimini to'liq joriy etish O'zbekiston iqtisodiyotida byudjet shaffofligini, samaradorlikni va investitsion jozibadorlikni keskin oshiradi. 2025-yilgi natijalar (EGDI 0,7999 ball, 31 million internet foydalanuvchisi) shuni ko'rsatmoqdaki, raqamlashtirish xarajatlarni kamaytirib, byudjet ijrosini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. 2026-yilgacha barcha jarayonlarni raqamlashtirish orqali iqtisodiy zararni 300–350 mlrd so'mga kamaytirish realdir, taklif etilgan choralar (blokcheyn, IoT, akademiya) amalda qo'llanilganda mamlakatimiz treasury management bo'yicha Markaziy Osiyoda yetakchi davlatga aylanishi mumkin. Kelajakdagi tadqiqotlar kiberxavfsizlik va gender inkluziyasiga qaratilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Globalcio.com. (<http://globalcio.com/>) Current aspects of digitalization in Uzbekistan. 2024. // Globalcio.com/articles/main/current-aspects-of-digitalization-in-uzbekistan/. (<http://globalcio.com/articles/main/current-aspects-of-digitalization-in-uzbekistan/>)
2. Hungarianconservative.com. (<http://hungarianconservative.com/>) Uzbekistan's Digital Agenda Within the OTS Framework. 2025. // Hungarianconservative.com/articles/current/integration-digital-technology-uzbekistan-ots/. (<http://hungarianconservative.com/articles/current/integration-digital-technology-uzbekistan-ots/>)
3. Karimova S. A. Iqtisodiyotda axborot komplekslari va texnologiyalari. Toshkent: SIES, 2023. – 210 b.
4. Keynes J. M. Umumiy nazariya: Bandlik, foiz va pul. London: Macmillan, 1936.
5. Lex.uz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-105-sonli Farmoni. 26.06.2025. // Lex.uz/docs/-7604998.